

<https://doi.org/10.59546/18290744-2026.1-3-59>

ՍԵՐԳԵՅ ՂԱԶԻՆՅԱՆ
ԵՊՀ եվրոպական և միջազգային իրավունքի ամբիոնի և
Հայաստանի ամերիկյան համալսարանի (ՀԱՀ) դասախոս,
ԵՊՀ եվրոպական ուսումնասիրությունների կենտրոնի փորձագետ

SERGEY GHAZINYAN
*Lecturer at the Chair of European and International Law,
Yerevan State University (YSU) and the American University of Armenia (AUA),
Expert at the YSU Center for European Studies*

СЕРГЕЙ КАЗИНЯН
*Преподаватель кафедры европейского и международного права
Ереванского государственного университета (ЕГУ)
и Американского университета Армении (АУА),
эксперт Центра европейских исследований ЕГУ
<https://orcid.org/0000-0003-2796-1322>*

**ՄԱՐԴՈՒ ԱՐԺԱՆԱՊԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԲԱՂԱԴՐԻՉԸ՝ ՈՐՊԵՍ ՄԱՐԴԿԱՆՑ
ԹՐԱՖԻԲԻՆԳԻ ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՄԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՀԻՄՔ**

**HUMAN DIGNITY AND THE STATE SOCIAL COMPONENT AS A
CONSTITUTIONAL BASIS FOR THE PREVENTION OF HUMAN
TRAFFICKING**

**ЧЕЛОВЕЧЕСКОЕ ДОСТОИНСТВО И СОЦИАЛЬНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ
ГОСУДАРСТВА КАК КОНСТИТУЦИОННАЯ ОСНОВА
ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ ТОРГОВЛИ ЛЮДЬМИ**

Ներածություն

Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի սահմանադրական հիմնական երաշխիքները ձևավորում են այն նորմատիվ և ինստիտուցիոնալ «իմունային համակարգը», որի միջոցով սահմանադրական պետությունը պաշտպանում է մարդուն շահագործումից և արժանապատվության խաթարումից: Այս երաշխիքները չեն սահմանափակվում առանձին իրավական արգելքներով կամ քրեական պատասխանատվության միջոցներով. դրանք ներկայացնում են մարդու արժանապատվության, անձնական ազատության, խոշտանգման բացարձակ ար-

գելքի, հարկադիր աշխատանքի արգելքի, խտրականության բացառման և արդյունավետ դատական պաշտպանության համակցված համակարգ: Սահմանադրական մակարդակում ամրագրված այս սկզբունքները պարտադրում են պետությանը ոչ միայն չմիջամտել մարդու ազատությանը, այլ նաև ստեղծել ակտիվ պաշտպանական միջավայր, որտեղ շահագործման ռիսկերը կանխատեսվում, նվազեցվում և համակարգային կերպով վերահսկվում են: Այդ պատճառով մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարը հանդես է գալիս ոչ թե որպես սոցիալական կամ քրեական քաղաքականության առանձին ուղղություն, այլ որպես սահմանադրական կարգի մեխանիզմ:

Այս «իմունային համակարգի» էությունը կայանում է նրանում, որ այն պետության վրա դնում է շարունակական պոզիտիվ պարտավորություն՝ գործելու մինչև իրավունքի խախտումը, իրավունքի խախտման պահին և դրանից հետո: Սահմանադրական երաշխիքները պահանջում են կանխարգելիչ քաղաքականություն, արդյունավետ նույնացում, զոհերի պաշտպանություն և վերականգնում, ինչպես նաև պատասխանատվության անխուսափելիություն: Այստեղ պետությունը գործում է ոչ միայն որպես պատժող սուբյեկտ, այլ որպես ռիսկերի կառավարման պատասխանատու, որի հիմնական գործառույթը շահագործման հնարավորության նվազեցումն է: Մարդկանց թրաֆիքինգի առկայությունը, հետևաբար, վկայում է ոչ միայն առանձին հանցագործության, այլ սահմանադրական երաշխիքների խաթարման մասին, քանի որ այն բացահայտում է այն կետերը, որտեղ պետական պաշտպանական մեխանիզմները չեն գործել բավարար արդյունավետությամբ:

Հիմնական հետազոտություն

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական կարգի հիմքում ընկած է մարդու՝ որպես բարձրագույն արժեքի ճանաչումը, իսկ մարդու արժանապատվությունն անխախտելի է: Այն հիմնարար նշանակություն ունի թրաֆիքինգի դեմ պայքարի իրավական բնույթը հասկանալու համար: Մարդկանց թրաֆիքինգը՝ որպես ժամանակակից ստրկության դրսևորում, ոչ միայն խաթարում է անձի ազատությունը, այլև ուղղակիորեն ոտնահարում է մարդկային էությունը՝ նրան վերածելով առուվաճառքի առարկայի («commodification») և շահագործման օբյեկտի:

Սահմանադրական իրավունքի տրամաբանությամբ՝ մարդու արժանապատվությունը բացարձակ արժեք է, որը չի կարող սահմանափակվել որևէ հանգամանքում: Մարդկանց թրաֆիքինգը համարվում է մարդու արժանապատվությունն ուղղակիորեն խաթարող երևույթ: Ես «Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի մասին» կոնվենցիան (այսուհետ՝ ԵԽ կոնվենցիա) և դրա բացատրական զեկույցը թրաֆիքինգը սահմանում են հենց այս համատեքստում՝ որպես մարդու արժանապատվության և ամբողջականության դեմ ուղղված հանցագործություն և մարդու իրավունքների խախտում: ԵԽ կոնվենցիայի բացատրական զեկույցը շեշտում է, որ թրաֆիքինգը մարդուն դիտարկում է որպես ապրանք, որը պետք է գնվի, վաճառվի և ենթարկվի հարկադիր աշխատանքի, ինչը հիմնովին հակասում է մարդու արժանապատվության գաղափարին²:

Երբ մարդը դառնում է թրաֆիքինգի զոհ, խախտվում է նրա՝ որպես իրավունքի սուբյեկտ

¹ ՀՀ Սահմանադրություն, հոդվածներ 3 և 23, <https://www.arlis.am/hy/acts/143723/latest>:

² Եվրոպայի խորհրդի «Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի մասին» կոնվենցիա, Ներածություն (2005 թ., CETS No. 197), <https://rm.coe.int/168008371d>:

«Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի մասին Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի բացատրական զեկույց», պարբ. 2 և 10, <https://rm.coe.int/16800d3812>:

լինելու կարգավիճակը: Ինչպես նշվում է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (ՄԻԵԴ) *Ռանցլեն ընդդեմ Կիպրոսի և Ռուսաստանի* գործով վճռում, թրաֆիքինգն իր բնույթով և շահագործման նպատակով հանդիսանում է սեփականության իրավունքին բնորոշ լիազորությունների իրացում մարդու նկատմամբ³: Սա նշանակում է, որ մարդկանց թրաֆիքինգը ոչ միայն հանցագործություն է ուղղված մարդու ազատության, պատվի, արժանապատվության, ֆիզիկական կամ հոգեկան անձեռնմխելիության դեմ, այլև վտանգ է սահմանադրական կարգի հիմքերի համար, քանի որ այն ժխտում է մարդու՝ որպես բարձրագույն արժեքի գոյությունը:

Ժամանակակից մարդու իրավունքների դոկտրինը հիմնված է այն սկզբունքի վրա, որ մարդու իրավունքները պետության կողմից շնորհվող բարիքներ չեն, այլ մարդու էությանը ներհատուկ, ի ծնե և անօտարելի: Այս մոտեցումը հստակ արտահայտված է Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրում, որի նախաբանում նշվում է մարդու ընտանիքի բոլոր անդամների «ներհատուկ արժանապատվության և հավասար ու անօտարելի իրավունքների» ճանաչումը: Հռչակագրի 1-ին հոդվածը ևս ամրագրում է, որ «բոլոր մարդիկ ծնվում են ազատ և հավասար իրենց արժանապատվությամբ և իրավունքներով», ինչը նշանակում է, որ իրավունքները ծագում են մարդու ծննդյան փաստից, այլ ոչ թե պետական իշխանության կամքից⁴:

Նույն գաղափարը վերահաստատված է Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի նախաբանում, որտեղ արձանագրվում է, որ այդ իրավունքները բխում են մարդու անձին ներհատուկ բնույթից: Հետևաբար, մարդու իրավունքները պետք է ընկալվեն որպես պետության վրա դրված սահմանադրական և իրավական սահմանափակումներ, այլ ոչ թե պետության կողմից տրվող արտոնություններ: Դրանք պարտադրում են հանրային իշխանությանը ճանաչել, երաշխավորել և պաշտպանել արդեն գոյություն ունեցող իրավունքները, այլ ոչ թե ստեղծել կամ շնորհել դրանք:

Մարդու իրավունքների տեսության մեջ այս մոտեցումը ձևակերպված է նաև հեղինակավոր գիտական գրականության մեջ: Սթիվեն Փ. Մարքսի պնդմամբ՝ թեև մարդու իրավունքները ստանում են սահմանադրական ամրագրում, դրանք ենթադրում մարդու իրավունքների հայեցակարգի ներհատուկ արժեք՝ անկախ նրանից, թե ինչ է սահմանված օրենքով⁵: Ջեք Դոնելլին նշում է, որ մարդու իրավունքները պատկանում են յուրաքանչյուրին պարզապես այն պատճառով, որ նա մարդ է⁶: Այսպիսով, մարդու իրավունքները սահմանադրաիրավական համակարգում հանդես են գալիս որպես իշխանությունը կաշկանդող և սահմանափակող սկզբունքներ, որոնք բխում են մարդու բնածին ազատությունից և իրավական կարգի արժեքային հիմքերից:

Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարը երկար ժամանակ ընկալվել է հիմնականում որ-

³ «Ռանցլեն ընդդեմ Կիպրոսի և Ռուսաստանի» գործ, թիվ 25965/04 գանգատ, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռ, 2010 թ. հունվարի 7, պարբ. 282, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96549>:

⁴ ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիր, ընդունվել և հռչակվել է ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեայի 1948 թվականի դեկտեմբերի 10-ի 217 Ա (III) բանաձևով, Նախաբան և Հոդված 1, <https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/2021/03/udhr.pdf>:

⁵ Սթիվեն Փ. Մարքս, Մարդու իրավունքներ. համառոտ ներածություն (Stephen P. Marks, Human Rights: A Brief Introduction), Հարվարդի համալսարան, 2016 թ., <https://content.sph.harvard.edu/wwwhsph/sites/134/2016/07/Human-Rights-A-brief-intro-2016.pdf>:

⁶ Ջեք Դոնելլի, Մարդու համընդհանուր իրավունքները տեսության և պրակտիկայի մեջ (Jack Donnelly, Universal Human Rights in Theory and Practice, 3-րդ հրատ.), Քորնելի համալսարանի հրատարակչություն, 2013 թ., <https://dokumen.pub/universal-human-rights-in-theory-and-practice-third-edition-9780801467493.html>:

պես քրեաիրավական խնդիր՝ ուղղված հանցագործության կանխարգելմանը, բացահայտմանը և հանցանք կատարած անձին պատասխանատվության ենթարկելուն: Սակայն ժամանակակից սահմանադրաիրավական և մարդու իրավունքների պաշտպանության նպատակով պետության պոզիտիվ պարտավորությունների մեկնաբանությունը պահանջում է վերաիմաստավորել այս երևույթը՝ այն դիտարկելով ոչ միայն հանցավորության, առավել ևս՝ կազմակերպված հանցավոր խմբավորումների ներգրավում ենթադրող կամ անդրազգային հանցավորության դեմ քաղաքականության, այլ առաջին հերթին մարդու իրավունքների սահմանադրական պաշտպանության համատեքստում:

Մարդկանց թրաֆիքինգը ուղղակի վտանգ է ներկայացնում մարդու արժանապատվությանը, անձնական ազատությանը, ֆիզիկական և հոգեկան անձեռնմխելիությանը և շահագործումից զերծ լինելու իրավունքին, ուստի այն չի կարող դիտվել սոսկ որպես հանցագործություն. այն հանդիսանում է սահմանադրական կարգի արժեքային հիմքերի խախտում:

Միջազգային իրավունքում մարդկանց թրաֆիքինգը ճանաչվում է ոչ միայն որպես հանցավոր գործունեություն, այլ որպես մարդու իրավունքների խախտում, որը պարտավորեցնում է պետություններին իրականացնել կանխարգելիչ, պաշտպանական և վերականգնողական միջոցառումներ: Այս մոտեցումն ամրագրված է Եվրոպայի խորհրդի (ԵԽ) և Միավորված ազգերի կազմակերպության (ՄԱԿ) մակարդակով, որտեղ շեշտվում է, որ մարդկանց թրաֆիքինգը խախտում է մարդու իրավունքներն ու արժանապատվությունը և պահանջում է պետությունների համապարփակ արձագանք՝ ուղղված զոհերի պաշտպանությանը և իրավունքների վերականգնմանը⁷: Հետևաբար, մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարը պետք է ընկալվի ոչ թե որպես պետական քաղաքականության ընտրովի ուղղություն, այլ որպես սահմանադրական պարտականություն, որը բխում է մարդու արժանապատվության և հիմնարար իրավունքների գերակայությունից:

Կարևոր է վերլուծել մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի համատեքստում պետության պոզիտիվ պարտավորությունների շրջանակը, մասնավորապես՝ երաշխավորելու և պաշտպանելու մարդու հիմնարար իրավունքներն ու ազատությունները: Հետազոտությամբ բացահայտվում է, թե ինչպես է սահմանադրաիրավական հարթությունում մարդու արժանապատվության և հիմնական իրավունքների համակարգը մարդկանց թրաֆիքինգի զոհերի պաշտպանության, ռիսկերի կանխարգելման և արդյունավետ իրավական մեխանիզմների ստեղծման առումով ձևավորում պետության պարտավորությունների շրջանակը:

Մարդու իրավունքները սահմանադրական կարգում գործում են որպես անմիջականորեն կիրառելի սահմանափակումներ հանրային իշխանության նկատմամբ, ինչը նշանակում է, որ պետական մարմինները կաշկանդված են այդ իրավունքներով անկախ դրանց իրագործու-

⁷ ՄԱԿ-ի մարդու իրավունքների գերագույն հանձնակատարի գրասենյակ, «Մարդու իրավունքները և մարդկանց թրաֆիքինգը. Առաջարկվող սկզբունքներ և ուղեցույցներ» (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, “Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking”), 2002 թ.:

<https://www.ohchr.org/en/publications/recommended-principles-and-guidelines-human-rights-and-human-trafficking>: Եվրոպայի խորհրդի «Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի մասին» կոնվենցիա, Ներածություն (2005 թ., CETS No. 197), <https://rm.coe.int/168008371d>:

«Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի մասին Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի բացատրական զեկույց», պարբ. 1-4, <https://rm.coe.int/16800d3812>:

Ջուլիա Պլանիցեր, Հելմուտ Ջաքս (խմբ.), «Մեկնաբանություն՝ Եվրոպայի խորհրդի «Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ գործողությունների մասին» կոնվենցիայի վերաբերյալ» (Julia Planitzer, Helmut Sax (eds.), Commentary on the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings), Edward Elgar Publishing (Elgar Commentaries on the Council of Europe Conventions, 2020), էջեր 1-10, <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/51308>:

մը մանրամասնող օրենսդրության առկայությունից⁸: Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի համատեքստում սա նշանակում է, որ պետությունը չի կարող սահմանափակվել միայն դիտորդի դերով կամ միայն արձագանքել կատարված փաստին: Իրավունքների անմիջական գործողությունը պահանջում է պետությունից ոչ միայն պատասխանատվության ենթարկել հանցանք կատարած անձանց (ինչը միայն քրեաիրավական արձագանքի ասպեկտն է), այլև ստանձնել պատասխանատվություն այն բանի համար, որ չի կարողացել ապահովել այդ իրավունքների անխափան իրացումը կամ չի ապահովել մարդկանց թրաֆիքինգի ենթարկված անձանց իրավունքների պաշտպանությունը, օրինակ՝ աջակցության, պաշտպանության և վերահետզոման տեսանկյունից: Եթե պետությունը տեղյակ էր կամ պարտավոր էր տեղյակ լինել անձի՝ մարդկանց թրաֆիքինգի ենթարկվելու իրական վտանգի մասին և չի ձեռնարկել անհրաժեշտ օպերատիվ միջոցներ, նա խախտում է իրավունքների անմիջական գործողության սահմանադրական պահանջը և, հետևաբար, իր պոզիտիվ պարտավորությունը:⁹

Էական է հստակեցնել, որ Հայաստանի Հանրապետությունը, ամրագրելով մարդու իրավունքները Սահմանադրությամբ, ոչ թե «շնորհում» է դրանք քաղաքացիներին, այլ ճանաչում է դրանք որպես ի ծնե և անօտարելի արժեքներ: Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի 2-րդ մասը նշում է. «Մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների հարգումն ու պաշտպանությունը հանրային իշխանության պարտականություններն են»¹⁰: Այս ձևակերպումը բացառում է պետության կողմից իրավունքների «խթանման» մասին խոսույթը, քանի որ պետությունը պարտավոր է երաշխավորել այն, ինչն արդեն իսկ պատկանում է մարդուն:

Մարդկանց թրաֆիքինգի զոհերի պաշտպանությունը, հետևաբար, պետության «բարի կամքի» դրսևորում չէ, այլ սահմանադրական իմպերատիվ: Երբ պետությունը ձախողում է մարդկանց թրաֆիքինգի կանխարգելումը կամ զոհերի պաշտպանությունը, նա ոչ թե պարզապես թերանում է սոցիալական քաղաքականության մեջ, այլ խախտում է Սահմանադրությամբ ստանձնած իր հիմնարար պարտականությունը՝ հարգել և պաշտպանել մարդու արժանապատվությունը՝ որպես բոլոր իրավունքների անքակտելի հիմք:

ՀՀ Սահմանադրության 1-ին հոդվածը, ըստ որի՝ Հայաստանը ինքնիշխան է, ժողովրդավարական, **սոցիալական և իրավական պետություն**, սահմանում է պետական կարգի արժեքային հիմքը և ուղղակիորեն ազդում մարդկանց թրաֆիքինգի իրավական գնահատման վրա: Սոցիալական պետության սկզբունքը ենթադրում է, որ պետությունը սահմանափակված չէ միայն իրավական կարգապահություն պահպանելու պարտականությամբ, այլ կրում է ակտիվ պատասխանատվություն՝ ապահովելու անձի սոցիալական անվտանգությունը, աշխատանքի արժանապատիվ պայմանները և մարդկային արժանապատվությանը համահունչ կենսապայմաններ: Մարդկանց թրաֆիքինգը, որպես շահագործման ծայրահեղ ձև, առաջանում է հենց այն միջավայրերում, որտեղ սոցիալական պաշտպանությունը թուլացած է, աշխատանքային իրավունքները խոցելի են, իսկ անհատը հայտնվում է տնտեսական կախվածության մեջ: Հետևաբար, սոցիալական պետության սահմանադրական մոդելը թրաֆիքինգի դեմ պայքարը դիտարկում է ոչ միայն որպես քրեական արդարադատության խնդիր, այլ որ-

⁸ ՀՀ Սահմանադրություն, հոդված 3, <https://www.arlis.am/hy/acts/143723/latest>:

⁹ Ռոզա Փատի, Պետությունների պոզիտիվ պարտավորությունները մարդկանց թրաֆիքինգի առնչությամբ. Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը նոր փուլ է բացում «Ռանցլեն ընդդեմ Կիպրոսի և Ռուսաստանի» գործում (States' Positive Obligations with Respect to Human Trafficking: The European Court of Human Rights Breaks New Ground in Rantsev v. Cyprus & Russia), St. Thomas University College of Law, https://scholarship.stu.edu/faculty_articles/147/:

¹⁰ ՀՀ Սահմանադրություն, հոդված 3, <https://www.arlis.am/hy/acts/143723/latest>:

պես սոցիալական քաղաքականության անբաժանելի բաղադրիչ:

Այս համատեքստում աշխատանքի արժանապատիվ պայմանների ապահովումը ձեռք է բերում սահմանադրական նշանակություն: Սոցիալական պետությունը պարտավոր է ձևավորել այնպիսի տնտեսական և աշխատանքային միջավայր, որտեղ մարդը չի կանգնում շահագործման և հարկադրանքի դիսկի առաջ: Մարդկանց թրաֆիքինգի կանխարգելումը սկսվում է ոչ թե քրեական հետապնդման փուլում, այլ սոցիալական պաշտպանության համակարգում՝ աղքատության նվազեցման, աշխատանքային իրավունքների պաշտպանության, միգրանտների իրավական կարգավիճակի երաշխավորման և խոցելի խմբերի սոցիալական ներառման միջոցով: Մարդկանց թրաֆիքինգի տեսանկյունից խոցելիությանը նպաստող գործոններից է նաև առանձին հիմքերով խտրականությունը:

Խտրականության արգելքը, որը երաշխավորվում է նաև ՀՀ Սահմանադրությամբ¹¹, մարդկանց թրաֆիքինգի իրավական գնահատման առանցքային տարր է, քանի որ թրաֆիքինգը կառուցվածքային անհավասարությունների վրա հիմնված երևույթ է: Միջազգային իրավունքը ճանաչում է, որ որոշ խմբեր՝ մասնավորապես կանայք, երեխաները, միգրանտները, փախստականները և սոցիալապես մարգինալացված անձինք, անհամաչափորեն ավելի խոցելի են շահագործման նկատմամբ¹²:

ԵՄ կոնվենցիայի բացատրական զեկույցը հստակ շեշտում է, որ թրաֆիքինգի դեմ պայքարի քաղաքականությունը պետք է հիմնված լինի խտրականության բացառման սկզբունքի վրա և ներառի խոցելի խմբերի հատուկ պաշտպանություն, քանի որ աղքատությունը, գենդերային անհավասարությունը և միգրացիոն կարգավիճակով պայմանավորված կախվածությունը ստեղծում են շահագործման համակարգային ռիսկեր¹³: Ուստի, մարդկանց թրաֆիքինգը չի կարող դիտարկվել մեկուսացված քրեական երևույթ, այլ պետք է ընկալվի որպես սոցիալական անհավասարությունների հետևանք, որը պահանջում է պետությունից ոչ միայն բացառել խտրականությունը, այլ նաև նվազեցնել այն պայմանները, որոնք դարձնում են որոշ խմբերի մարդկանց թրաֆիքինգի տեսանկյունից խոցելի¹⁴:

Այս համատեքստում կարևոր է նաև ՄԻԵԴ-ի վերջին զարգացող պրակտիկան, որը մարդկանց թրաֆիքինգը դիտարկում է ոչ միայն որպես շահագործման, այլ նաև միջհատվող խտրականության («intersectional discrimination») դրսևորում: *Ֆ.Մ.-ն և այլոք ընդդեմ Ռուսաստանի* գործով վճռում ՄԻԵԴ-ն առաջին անգամ հստակ կապեց ՄԻԵԿ 4-րդ և 14-րդ հոդվածները՝ ընդունելով, որ պետության անգործությունը մարդկանց թրաֆիքինգի զոհերի նկատմամբ կարող է պայմանավորված լինել նրանց գենդերային և միգրացիոն կարգավիճակի խոցելիությամբ¹⁵: Ջեյսոն Հեյնսի վերլուծությամբ՝ այս մոտեցումը ցույց է տալիս, որ շահագործումը հաճախ առաջանում է ոչ թե մեկ գործոնից, այլ սոցիալական դիրքի, ծագման, սեռի

¹¹ ՀՀ Սահմանադրություն, հոդված 29, <https://www.arlis.am/hy/acts/143723/latest>:

¹² *Միավորված ազգերի կազմակերպության Թմրամիջոցների և հանցավորության գրասենյակ (UNODC), Մարդկանց թրաֆիքինգի վերաբերյալ գլոբալ զեկույց 2022 (Global Report on Trafficking in Persons 2022)*, <https://www.unodc.org/unodc/data-and-analysis/glotip.html>.

¹³ «Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի մասին Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի բացատրական զեկույց», պարբ. 63 և 103, <https://rm.coe.int/16800d3812>:

¹⁴ *Եվրոպայի խորհրդի Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ գործողությունների փորձագիտական խումբ (GRETA), Ընդհանուր զեկույց Եվրոպայի խորհրդի «Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ գործողությունների մասին» կոնվենցիայի իրականացման վերաբերյալ (3-րդ գնահատման փուլ)*, 2024 թ., <https://rm.coe.int/14th-general-report-of-greta-prems-067125-gbr-2578-14th-general-report/1680b638e3>:

¹⁵ «Ֆ.Մ. և այլոք ընդդեմ Ռուսաստանի» գործ, թիվ 71671/16 և 40190/18 գանգատներ, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռ, 10 դեկտեմբերի 2024 թ., վերջնական՝ 10 մարտի 2025 թ., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-238319>:

և տնտեսական կախվածության համակցությունից: Թեպետ հեղինակն արձանագրում է, որ Դատարանը դեռ ամբողջությամբ չի զարգացրել միջհատվող խտրականության դոկտրինը, այդուամենայնիվ այս գործը կարևոր քայլ է՝ հաստատելու համար, որ մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ արդյունավետ պայքարը պահանջում է ճանաչել և վերլուծել այն կառուցվածքային անհավասարությունները, որոնք միաժամանակ ազդում են տարբեր խոցելի խմբերի վրա¹⁶:

Պետության առաջնային պարտավորությունն է մշակել այնպիսի օրենսդրական կառուցակարգեր և այն իրականացնող համակարգ, որը ոչ միայն կքրեականացնի մարդկանց թրաֆիքինգը, այլև կապահովի մարդկանց թրաֆիքինգի զոհերի իրավունքների պաշտպանություն: Ինչպես նշվում է ՄԻԵԴ-ի *Ռանցլեն ընդդեմ Կիպրոսի և Ռուսաստանի* գործով վճռի վերլուծության մեջ, պետությունը պարտավոր է ներդնել արդյունավետ քրեական իրավունքի դրույթներ՝ կանխելու հանցագործությունների կատարումը և պատժելու մեղավորներին¹⁷: Սակայն, զուտ քրեական օրենսգրքում հողված ունենալը բավարար չէ: Օրենսդրությունը պետք է լինի որակյալ և կանխատեսելի՝ համահունչ ՀՀ Սահմանադրության 5-րդ և 6-րդ հոդվածներին, որոնք ամրագրում են իրավական նորմերի աստիճանակարգությունը և օրինականության սկզբունքը¹⁸:

Օրինակ, *Ռանցլեն ընդդեմ Կիպրոսի և Ռուսաստանի* գործով ՄԻԵԴ-ը քննադատել է Կիպրոսի «արտիստների վիզաների» ռեժիմը, որը թեև ձևականորեն օրինական էր, սակայն իր բովանդակությամբ ստեղծում էր կախվածություն գործատուից և նպաստում էր մարդկանց թրաֆիքինգին¹⁹: Սա նշանակում է, որ պետության «երաշխավորելու» պարտականությունը ներառում է, օրինակ՝ միգրացիոն և աշխատանքային օրենսդրության այնպիսի կարգավորումներ, որոնք չեն ստեղծի մարդկանց թրաֆիքինգի համար նպաստավոր պայմաններ: Եթե օրենքը թույլ է տալիս անձին դնել խոցելի վիճակում, ապա պետությունը ձախողել է իր մարդու իրավունքները երաշխավորելու սահմանադրական պարտականությունը:

Այս մոտեցումը համահունչ է նաև ԵԽ կոնվենցիայի ոգուն, որը ՄԻԵԴ կողմից մեկնաբանվում է որպես պետության վրա դրված համապարփակ պոզիտիվ պարտավորությունների համակարգ: *Ս.Մ. ընդդեմ Խորվաթիայի* գործում դատարանը հատուկ ընդգծել է, որ մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ արդյունավետ պայքարը չի կարող սահմանափակվել միայն քրեական հետապնդմամբ, այլ պահանջում է ներառական և համակարգային մոտեցում, որը ենթադրում է կանխարգելումը, մարդկանց թրաֆիքինգի ենթարկված անձանց վաղ հայտնաբերումը, պաշտպանության մեխանիզմները, իրավասու մարմինների ու քաղաքացիական հասարակության միջև արդյունավետ համագործակցությունը և արդյունավետ քննությունը: ՄԻԵԴ-ը շեշտում է, որ պետությունները պարտավոր են ստեղծել այնպիսի իրավական և գործնական համակարգ, որը կկարողանա արձագանքել մարդկանց թրաֆիքինգի ամբողջ շղթային՝ ռիս-

¹⁶ Ջեյսոն Հեյնս, «Մարդկանց թրաֆիքինգը, ինտերսեկցիոնալությունը և Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 4-րդ և 14-րդ հոդվածների փոխհարաբերությունը» (Jason Haynes, “Human trafficking, intersectionality and the relationship between Articles 4 and 14 of the ECHR”), Northern Ireland Legal Quarterly, հատոր 76, թիվ 4, 2025 թ., էջեր 833–843, <https://nilq.qub.ac.uk/index.php/nilq/article/view/1279/1037>:

¹⁷ Ռոզա Փատի, Պետությունների պոզիտիվ պարտավորությունները մարդկանց թրաֆիքինգի առնչությամբ. Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը նոր փուլ է բացում «Ռանցլեն ընդդեմ Կիպրոսի և Ռուսաստանի» գործում (States’ Positive Obligations with Respect to Human Trafficking: The European Court of Human Rights Breaks New Ground in Rantsev v. Cyprus & Russia), St. Thomas University College of Law, https://scholarship.stu.edu/faculty_articles/147/:

¹⁸ ՀՀ Սահմանադրություն, հոդվածներ 5 և 6, <https://www.arlis.am/hy/acts/143723/latest>:

¹⁹ «Ռանցլեն ընդդեմ Կիպրոսի և Ռուսաստանի» գործ, թիվ 25965/04 գանգատ, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռ, 2010 թ. հունվարի 7, պարբ. 289–293, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96549>:

կերի նվազեցումից մինչև զոհերի վերականգնում²⁰: Ուստի, մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարը մարդու իրավունքների պաշտպանության շարունակական գործընթաց է, այլ ոչ՝ միայն քրեաիրավական արձագանք:

Պետության պոզիտիվ պարտավորությունների համակարգում «ապահովելու» («to ensure») պարտականությունը հանդիսանում է ամենագործնական և, միևնույն ժամանակ, ամենավճռորոշ օղակը: Եթե «երաշխավորելը» վերաբերում է օրենսդրական դաշտի ստեղծմանը, ապա «ապահովելը» պահանջում է այդ օրենքների արդյունավետ կենսագործումը կոնկրետ իրավիճակներում: Այս պարտավորությունը պետական մարմիններից պահանջում է դուրս գալ պասիվ դիտորդի կարգավիճակից և նախաձեռնողական («proactive») եղանակով իրականացնել կանխարգելիչ ու օպերատիվ միջոցառումներ՝ պաշտպանելու անձին թրաֆիքինգի ենթարկվելու վտանգից:

ՄԻԵԴ-ը, զարգացնելով *Օսմանն ընդդեմ ՄԹ-ի* գործով սահմանված սկզբունքները²¹ և *Ռանցլեն ընդդեմ Կիպրոսի և Ռուսաստանի* գործով դրանք կիրառելով մարդկանց թրաֆիքինգի համատեքստում, ձևավորել է հստակ իրավական չափանիշ²²: Պետությունը պարտավոր է ձեռնարկել օպերատիվ միջոցառումներ, եթե առկա են հետևյալ երկու պայմանները.

1. Պետական մարմինները տեղյակ էին կամ պարտավոր էին տեղյակ լինել («knew or ought to have known»), որ կոնկրետ անձը գտնվում է թրաֆիքինգի կամ շահագործման իրական և անմիջական վտանգի ներքո:

2. Պետությունը չի ձեռնարկել իր լիազորությունների շրջանակում ողջամտորեն հասանելի միջոցները՝ այդ վտանգը չեզոքացնելու համար²³:

Այս չափանիշի առանցքային տարրը «պարտավոր էին տեղյակ լինել» ձևակերպումն է: Սա նշանակում է, որ պետությունը չի կարող արդարանալ տեղեկության փաստացի բացակայությամբ, այդ թվում՝ անձի կողմից իրավասու մարմիններին չդիմելով, եթե առկա են եղել այնպիսի օբյեկտիվ և կանխատեսելի հանգամանքներ, որոնք ողջամտորեն պետք է գրավեին իրավասու մարմինների ուշադրությունը: Այլ կերպ ասած՝ խոսքը ոչ միայն իրական գիտելիքի, այլ նաև կառուցողական գիտելիքի մասին է. պետությունը պատասխանատվություն է կրում նաև այն դեպքերում, երբ ռիսկը եղել է ճանաչելի և գնահատելի մասնագիտական չափանիշներով:

Ինչպես նշվում է գիտական գրականության մեջ, պարտավոր էին տեղյակ լինել («ought to have known») չափանիշը կառուցված է ռիսկի կառավարման տրամաբանության վրա. այն պարտադրում է պետական մարմիններին գործել կանխատեսելի վտանգների պայմաններում և գնահատել ոչ միայն կոնկրետ անհատի վիճակը, այլ նաև համակարգային ռիսկային գործոնները, ինչպիսիք են անձի խոցելի կարգավիճակը, միգրացիոն կամ աշխատանքային ռեժիմների կառուցվածքային թերությունները կամ շահագործման բարձր ռիսկ ունեցող

²⁰ «Ս.Մ. ընդդեմ Խորվաթիայի» գործ [ՄՊ], թիվ 60561/14 գանգատ, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռ, վճիռ, 2020 թ. հունիսի 25, պարբ. 306, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-203503>:

²¹ «Օսմանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության» գործ [ՄՊ], թիվ 23452/94 գանգատ, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռ, 1998 թ. հոկտեմբերի 28, պարբ. 116, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58257>:

²² «Ռանցլեն ընդդեմ Կիպրոսի և Ռուսաստանի» գործ, թիվ 25965/04 գանգատ, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռ, 2010 թ. հունվարի 7, պարբ. 284–289, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96549>:

²³ Ռոզա Փատի, Պետությունների պոզիտիվ պարտավորությունները մարդկանց թրաֆիքինգի առնչությամբ. Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը նոր փուլ է բացում «Ռանցլեն ընդդեմ Կիպրոսի և Ռուսաստանի» գործում (States' Positive Obligations with Respect to Human Trafficking: The European Court of Human Rights Breaks New Ground in Rantsev v. Cyprus & Russia), St. Thomas University College of Law, https://scholarship.stu.edu/faculty_articles/147/:

ուլորտները: Այսպիսով, պետության պոզիտիվ պարտավորությունը ծագում է այն պահից, երբ վտանգը դառնում է ճանաչելի հանրային իշխանության համար՝ նույնիսկ այն դեպքում, երբ դեռ չկա հստակ անհատական ահազանգ: Այս մեկնաբանությունը վերափոխում է պետության դերը՝ արձագանքող սուբյեկտից դարձնելով կանխարգելիչ և ռիսկերի կառավարման պատասխանատու դերակատար²⁴:

Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի համատեքստում սա նշանակում է, որ պետությունը պարտավոր է արձագանքել ոչ միայն կոնկրետ ահազանգերին, այլ նաև այն կառուցվածքային ռիսկերին, որոնք կանխատեսելիորեն ստեղծում են շահագործման միջավայր: Իրավունքների ապահովման պարտականության կատարումը չի պայմանավորվում միայն զոհի կողմից ներկայացված բողոքի կամ դիմումի քննությամբ: Մարդկանց թրաֆիքինգի զոհերը հաճախ գտնվում են վախի, կախվածության կամ հոգեբանական ճնշման տակ և ի վիճակի չեն ինքնուրույն դիմել իրավապահներին: Հետևաբար, պետությունը կրում է նախաձեռնողական պարտավորություն («*ex officio*»)՝ ակտիվորեն բացահայտելու պոտենցիալ զոհերին: Եթե իրավասու մարմինները տեղյակ էին կամ պարտավոր էին տեղյակ լինել խոցելի խմբերի, ռիսկային միգրացիոն սխեմաների, սոցիալ-տնտեսական խոցելիությամբ պայմանավորված վտանգների կամ բարձր շահագործման վտանգ ունեցող ուլորտների մասին և չեն ձեռնարկել կանխարգելիչ միջոցներ, ապա խոսքը վերաբերում է պետության պոզիտիվ պարտավորության խախտմանը:

Իրավունքների ապահովման պարտականությունը պետության պոզիտիվ պարտավորությունների համակարգում ստանում է նոր և ավելի ընդգրկուն բովանդակություն՝ հիմնվելով *Ս. Մ.-ն ընդդեմ Խորվաթիայի* գործով ՄԻԵԴ վճռի վրա: Ինչպես նշում են Տուրանյանինը և Ստանիսավլևիչը, այս գործը լրացնում է *Ռանցլեն ընդդեմ Կիպրոսի* և *Ռուսաստանի* նախադեպը՝ հաստատելով, որ պետությունը պարտավոր է գործնական քայլեր ձեռնարկել ոչ միայն անդրազգային թրաֆիքինգի, այլև ներպետական մակարդակում տեղի ունեցողի, տվյալ դեպքում՝ հարկադիր պոռնկության («forced prostitution») դեպքերում:

«Արժանահավատ կասկածի» («credible suspicion») չափանիշը, համաձայն Տուրանյանինի և Ստանիսավլևիչի վերլուծության՝ պետության կողմից օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ ձեռնարկելու պարտավորությունը ծագում է այն պահին, երբ իշխանությունները «տեղյակ էին կամ պարտավոր էին տեղյակ լինել» այն հանգամանքների մասին, որոնք ձևավորում են արժանահավատ կասկած, որ կոնկրետ անձը գտնվում է թրաֆիքինգի կամ շահագործման իրական և անմիջական վտանգի ներքո: Հեղինակները շեշտում են, որ պաշտպանության միջոցառումներ ձեռնարկելու պարտավորությունը գործի դնելու համար պարտադիր չէ ապացուցել, որ անձը արդեն իսկ գտնվում է ստրկության կամ հարկադիր աշխատանքի մեջ: Բավարար է ցույց տալ, որ առկա է եղել իրական ռիսկ, և պետությունը դրսևորել է անգործություն:

Հիմնվելով *Ս.Մ.-ն ընդդեմ Խորվաթիայի* գործով ՄԻԵԴ վճռի վերլուծության վրա՝ Տուրանյանինը և Ստանիսավլևիչը առանձնացնում են պետության գործնական պարտավորությունների հետևյալ շրջանակը՝ որպես «ապահովման» բաղադրիչ.

²⁴ Վլադիսլավա Սոնյանովա (Vladislava Stoyanova), Fault, Knowledge and Risk within the Framework of Positive Obligations under the European Convention on Human Rights, Leiden Journal of International Law (Cambridge University Press), 2020 թ.,

<https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/805829D63D36E84DF9A1F9764A81C32A/S0922156520000163a.pdf/fault-knowledge-and-risk-within-the-framework-of-positive-obligations-under-the-european-convention-on-human-rights.pdf>:

ա. Վերապատրաստում. Պետությունը պարտավոր է ապահովել իրավասու մարմինների պատշաճ վերապատրաստումը՝ մարդկանց թրաֆիքինգի և հարկադիր պռոստիտյուցիայի («forced prostitution») զոհերին նույնացնելու համար: Առանց այս գիտելիքների՝ «արժանահավատ կասկածը» կարող է չձևավորվել, ինչը կհանգեցնի պետության կողմից իր պոզիտիվ պարտավորության խախտման:

բ. Կանխարգելում. Պետությունը պետք է ձեռնարկի միջոցներ՝ ուղղված շահագործման պահանջարկի նվազեցմանը և մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի ոլորտի իրավասու տարբեր մարմինների միջև համակարգման զարգացմանը:

գ. Պաշտպանություն մասնավոր անձանցից. Պետությունը պատասխանատու է նաև մասնավոր անձանց կողմից իրականացվող շահագործումը կանխելու համար: Եթե իշխանությունները ցուցաբերում են անգործություն՝ իմանալով վտանգի մասին, նրանք խախտում են ձախողում են իրենց պոզիտիվ պարտավորությունների իրականացումը²⁵:

Այս տրամաբանության շարունակությունը կանխարգելիչ և մշտադիտարկման մեխանիզմների ինստիտուցիոնալացումն է, քանի որ մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարը չի կարող հիմնվել միայն արդեն կատարված խախտումների արձագանքի վրա²⁶: Պետության պոզիտիվ պարտավորությունների արդյունավետ իրականացումը ենթադրում է օրենսդրական մշտադիտարկում՝ գնահատելու, թե արդյոք գործող նորմերը չեն ստեղծում շահագործման կառուցվածքային ռիսկեր, իրավակիրառ պրակտիկայի շարունակական վերլուծություն՝ բացահայտելու համակարգային թերությունները, ինչպես նաև ռիսկերի վաղ հայտնաբերման մեխանիզմներ, որոնք թույլ են տալիս միջամտել նախքան շահագործման փաստը: Այս համակարգը պետք է լրացվի հանրային իրազեկման քաղաքականությամբ, քանի որ մարդկանց թրաֆիքինգը սնվում է տեղեկատվական վակուումից, սոցիալական խոցելիությունից և իրավագիտակցության պակասից: Ուստի կանխարգելումը, մշտադիտարկումը և հանրային կրթությունը կազմում են պետության սահմանադրական «վաղ արձագանքման համակարգը», որի նպատակը ոչ միայն հանցագործությունը բացահայտելն է, այլ շահագործման միջավայրի ձևավորումը կանխելը՝ նախքան մարդու արժանապատվության խախտումը տեղի կունենա:

Եզրակացություն

Վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ մարդկանց թրաֆիքինգը չի կարող սահմանափակվել քրեաիրավական կատեգորիայով կամ սոցիալական քաղաքականության առանձին ուղղությամբ: Այն իր էությամբ հանդիսանում է մարդու արժանապատվության, ազատության և հիմնական իրավունքների համակարգային ժխտում և, հետևաբար, սահմանադրական կարգի հիմքերի դեմ ուղղված երևույթ: Մարդկանց թրաֆիքինգը ոչ միայն խախտում է առանձին իրավունքներ, այլ խաթարում է մարդու՝ որպես իրավունքի սուբյեկտի կարգավիճակը՝ նրան վերածելով վերահսկվող օբյեկտի:

²⁵ Վելյկո Տուրանյանին, Ելենա Ստանիսավլևիչ, Մարդկանց թրաֆիքինգը և հարկադիր մարմնավաճառությունը Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 4-րդ հոդվածի ներքո (Human trafficking and forced prostitution under Article 4 of the European Convention on Human Rights), German Law Journal, 2024, <https://www.cambridge.org/core/journals/german-law-journal/article/human-trafficking-and-forced-prostitution-under-article-4-of-the-european-convention-on-human-rights/16D7C97D7BAB445341E135F690CF7602>:

²⁶ Սերգեյ Դազինյան, «Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի ազգային մշտադիտարկման մեխանիզմներ. համակարգի ամրապնդում» (Sergey Ghazinyan, National Monitoring Mechanisms: Strengthening the Action against Trafficking in Human Beings), State and Law / Պետություն և իրավունք, 2023 թ., թիվ 97, էջ 176, <https://doi.org/10.46991/SL/2023.97.176>:

Սույն աշխատանքի շրջանակում առաջ քաշված նոր մեկնաբանությունն այն է, որ մարդկանց թրաֆիքինգը պետք է ընկալվի որպես սահմանադրական պետության արդյունավետության թեստ: Եթե սահմանադրական պետության հիմնական նպատակը մարդու արժանապատվության և իրավունքների իրական պաշտպանությունն է, ապա մարդկանց թրաֆիքինգի առկայությունը ցույց է տալիս, թե որքանով է պետությունը կարողանում գործնականում իրականացնել իր սահմանադրական պարտավորությունը: Այն բացահայտում է ոչ միայն իրավապահ համակարգի թերությունները, այլ նաև սոցիալական, միգրացիոն, աշխատանքային և ինստիտուցիոնալ քաղաքականությունների կառուցվածքային խոցելիությունները: Այսպիսով, մարդկանց թրաֆիքինգը հանդիսանում է այն կետը, որտեղ տեսանելի են դառնում սահմանադրական պետության ուժեղ և թույլ կողմերը:

Պետության պոզիտիվ պարտավորությունների եռամիասնությունը՝ երաշխավորել, ապահովել և պաշտպանել իրավունքները, թրաֆիքինգի համատեքստում ստանում է առանձնահատուկ խորություն: Այստեղ խոսքը միայն հանցագործությանը արձագանքելու մասին չէ: Խոսքը վերաբերում է ռիսկերի կանխատեսմանը, խոցելի խմբերի ակտիվ պաշտպանությանը, կառուցվածքային անհավասարությունների նվազեցմանը և զոհերի իրական վերականգնմանը: Այլ կերպ ասած՝ մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարը վերածվում է սահմանադրական կառավարման որակի չափանիշի:

Այս մեկնաբանությունից բխում է ևս մեկ կարևոր հետևություն. մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարը պետք է դիտարկել որպես սահմանադրական պարտականություն շարունակական բնույթով, այլ ոչ որպես առանձին ծրագրային կամ քաղաքական նախաձեռնություն: Այն պահանջում է պետությունից մշտական ինստիտուցիոնալ մոտեցում: Ամեն դեպք, երբ մարդը դառնում է շահագործման զոհ, վկայում է ոչ միայն անհատական խնդրի, այլ նաև սահմանադրական համակարգի խափանման մասին:

Հետևաբար, մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ արդյունավետ պայքարն արտահայտում է այն հիմնական հարցը, որի շուրջ կառուցված է սահմանադրական կարգը՝ արդյո՞ք մարդը իրականում, գործնականում հանդիսանում է բարձրագույն արժեք: Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարը, այս իմաստով, սահմանադրական իրավունքի տեսանկյունից վերածվում է մարդու արժանապատվության պաշտպանության գործնական փորձության:

Ամփոփագիր: Հոդվածը ներկայացնում է մարդկանց թրաֆիքինգի սահմանադրաիրավական ընկալումը՝ այն դիտարկելով որպես մարդու արժանապատվության և հիմնարար իրավունքների համակարգային խախտում և միաժամանակ՝ սահմանադրական կարգի արժեքային հիմքերին ուղղված սպառնալիք: Թրաֆիքինգը վերլուծվում է ոչ թե բացառապես քրեաիրավական կատեգորիաներով, այլ մարդու իրավունքների սահմանադրական պաշտպանության տրամաբանությամբ՝ ընդգծելով, որ շահագործումը խաթարում է անձի իրավական սուբյեկտայնությունը՝ մարդուն վերածելով վերահսկման և սեփականության օբյեկտի: Հոդվածի առանցքում է այն թեզը, որ սահմանադրական մակարդակում մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի համակարգը ձևավորվում է մարդու արժանապատվության անխախտելիությունից, իրավունքի գերակայությունից և մի շարք բացարձակ կամ ուժեղ երաշխիքների փոխկապակցվածությունից (անձնական ազատություն, խոշտանգման և հարկադիր աշխատանքի արգելք, խտրականության բացառման պահանջ, արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունք):

Հոդվածը զարգացնում է պետության պոզիտիվ պարտավորությունների եռամաս կառուցվածքի («երաշխավորել», «ապահովել», «պաշտպանել») սահմանադրաիրավական բովանդակությունը՝ ցույց տալով, որ մարդկանց թրաֆիքինգի կանխարգելումը, վաղ նույնացումը, զոհերի պաշտպանությունն ու վերականգնու-

մը, ինչպես նաև արդյունավետ քննությունն ու պատասխանատվության անխուսափելիությունը կազմում են շարունակական պարտավորությունների միասնական համակարգ:

Միաժամանակ ընդգծվում է միջազգային և սահմանադրական իրավունքի փոխազդեցությունը՝ հատկապես Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի և Եվրոպայի խորհրդի մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի կոնվենցիայով սահմանված չափանիշների ազդեցությունը ազգային իրավական մեկնաբանության վրա: Արդյունքում առաջ է քաշվում մոտեցում, ըստ որի մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարը հանդես է գալիս որպես սահմանադրական կառավարման որակի չափանիշ՝ արտացոլելով պետության գործնական կարողությունը ճանաչելու և կառավարելու շահագործման ռիսկերը, նվազեցնելու խոցելիությունները և ապահովելու իրական ու արդյունավետ պաշտպանություն:

Annotation. The article presents a constitutional-law understanding of human trafficking, examining it as a systemic violation of human dignity and fundamental rights and, simultaneously, as a threat directed against the value foundations of the constitutional order. Trafficking is analysed not exclusively through criminal-law categories but within the logic of constitutional protection of human rights, emphasizing that exploitation undermines legal subjectivity by transforming a person into an object of control and ownership. The article advances the thesis that, at the constitutional level, the anti-trafficking framework is grounded in the inviolability of human dignity, the rule of law, and the interconnection of a number of absolute or reinforced guarantees (personal liberty, prohibition of torture and forced labour, non-discrimination, and the right to effective judicial protection).

The study develops the constitutional dimension of the State's tripartite structure of positive obligations — to guarantee, to ensure, and to protect — demonstrating that prevention of trafficking, early identification, protection and rehabilitation of victims, as well as effective investigation and inevitability of accountability constitute a unified system of continuous obligations. The article further highlights the interaction between international and constitutional law, particularly the influence of the case-law of the European Court of Human Rights and the standards established by the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings on national legal interpretation. It ultimately proposes an approach according to which the fight against trafficking functions as a benchmark of constitutional governance, reflecting the State's practical capacity to recognise and manage exploitation risks, reduce vulnerabilities, and secure real and effective protection.

Аннотация. В статье раскрывается конституционно-правовое понимание торговли людьми как системного нарушения человеческого достоинства и основных прав человека, а также как угрозы ценностным основаниям конституционного строя. Торговля людьми анализируется не исключительно в рамках уголовно-правовой доктрины, а в логике конституционной защиты прав и свобод, при которой эксплуатация рассматривается как процесс разрушения правовой субъектности личности, приводящий к превращению человека в объект контроля и фактической собственности.

В центре исследования находится тезис о том, что на конституционном уровне система противодействия торговле людьми основывается на принципе неприкосновенности человеческого достоинства, верховенстве права и взаимосвязанности ряда абсолютных либо усиленных гарантий, включая личную свободу, запрет пыток и принудительного труда, принцип недискриминации и право на эффективную судебную защиту.

В статье раскрывается конституционное содержание триединой структуры позитивных обязательств государства — гарантировать, обеспечивать и защищать, — показывая, что предотвращение торговли людьми, её раннее выявление, защита и реабилитация жертв, а также эффективное расследование и неотвратимость ответственности образуют единую систему непрерывных и взаимодополняющих обязательств. Одновременно подчёркивается взаимодействие международного и конституционного права, в частности влияние практики Европейского суда по правам человека и стандартов Конвенции Совета Европы о борьбе с торговлей людьми на национальное правовое толкование.

В результате предлагается концептуальный подход, в рамках которого противодействие торговле людьми рассматривается как критерий качества конституционного управления, отражающий практическую

способность государства выявлять и управлять рисками эксплуатации, снижать социальную уязвимость и обеспечивать реальную и эффективную защиту прав человека.

Բանալի բառեր - մարդու իրավունքներ, մարդկանց թրաֆիքինգ, սահմանադրաիրավական բնույթ, մարդու արժանապատվություն, իրավունքի գերակայություն, պետության պոզիտիվ պարտավորություններ, խոցելիություն, շահագործման ռիսկ, արդյունավետ քննություն, արդյունավետ դատական պաշտպանություն, հարկադիր աշխատանք, խտրականության արգելք, սահմանադրական պետություն:

Keywords: human rights, human trafficking, constitutional nature, human dignity, rule of law, positive obligations of the State, vulnerability, exploitation risk, effective investigation, effective judicial protection, forced labour, non-discrimination, constitutional state.

Ключевые слова: права человека, торговля людьми, конституционно-правовая природа, человеческое достоинство, верховенство права, позитивные обязательства государства, уязвимость, риск эксплуатации, эффективное расследование, эффективная судебная защита, принудительный труд, недискриминация, конституционное государство.

Օգտագործված գրականություն

1. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն, <https://www.arlis.am/hy/acts/143723/latest>
2. ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիր, 1948, <https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/2021/03/udhr.pdf>
3. Եվրոպայի խորհրդի «Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի մասին» կոնվենցիա (CETS No. 197), 2005 <https://rm.coe.int/168008371d>
4. «Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի մասին Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի բացատրական գեկույց», <https://rm.coe.int/16800d3812>
5. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, *Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking*, 2002, <https://www.ohchr.org/en/publications/recommended-principles-and-guidelines-human-rights-and-human-trafficking>
6. UNODC, *Global Report on Trafficking in Persons 2022*, <https://www.unodc.org/unodc/data-and-analysis/glotip.html>
7. GRETA, *14th General Report on Activities*, Council of Europe, 2024, <https://rm.coe.int/14th-general-report-of-greta-prems-067125-gbr-2578-14th-general-report/1680b638e3>
8. *Rantsev v. Cyprus and Russia*, ECtHR, 2010, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96549>
9. *S.M. v. Croatia* [GC], ECtHR, 2020, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-203503>
10. *Osman v. the United Kingdom* [GC], ECtHR, 1998, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58257>
11. *F.M. and Others v. Russia*, ECtHR, 2024, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-238319>
12. Stephen P. Marks, *Human Rights: A Brief Introduction*, Harvard University, 2016, <https://content.sph.harvard.edu/wwwhsph/sites/134/2016/07/Human-Rights-A-brief-intro-2016.pdf>
13. Jack Donnelly, *Universal Human Rights in Theory and Practice*, 3rd ed., Cornell University Press, 2013 <https://dokumen.pub/universal-human-rights-in-theory-and-practice-third-edition-9780801467493.html>
14. Julia Planitzer & Helmut Sax (eds.), *Commentary on the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings*, Edward Elgar, 2020, <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/51308>
15. Roza Pati, *States' Positive Obligations with Respect to Human Trafficking*, https://scholarship.stu.edu/faculty_articles/147
16. Vladislava Stoyanova, *Fault, Knowledge and Risk within the Framework of Positive Obligations under the*

European Convention on Human Rights, Leiden Journal of International Law, 2020, <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/805829D63D36E84DF9A1F9764A81C32A>

17. Veljko Turanjanin & Jelena Stanisavljević, *Human trafficking and forced prostitution under Article 4 of the European Convention on Human Rights*, German Law Journal, 2024, <https://www.cambridge.org/core/journals/german-law-journal/article/human-trafficking-and-forced-prostitution-under-article-4-of-the-european-convention-on-human-rights/16D7C97D7BAB445341E135F690CF7602>

18. Jason Haynes, *Human trafficking, intersectionality and the relationship between Articles 4 and 14 of the ECHR*, Northern Ireland Legal Quarterly, 2025, <https://nilq.qub.ac.uk/index.php/nilq/article/view/1279/1037>

19. Սերգեյ Ղազինյան, «Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի ազգային մշտադիտարկման մեխանիզմները. համակարգի ամրապնդում», *Պետություն և իրավունք*, 2023, <https://doi.org/10.46991/SL/2023.97.176>

Ղազինյան Ս. - ԵՊՀ եվրոպական և միջազգային իրավունքի ամբիոնի և Հայաստանի ամերիկյան համալսարանի (ՀԱՀ) դասախոս, ԵՊՀ եվրոպական ուսումնասիրությունների կենտրոնի փորձագետ, էլիասցե՝ sergey.ghazinyan@ysu.am:

Ներկայացվել է խմբագրություն 18.02.2026 թ., տրվել է գրախոսության 18.02.2026 թ., երաշխավորվել է ԵՊՀ եվրոպական և միջազգային իրավունքի ամբիոնի վարիչ, ի.գ.թ., դոցենտ Ա. Ասատրյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 08.04.2026 թ.: